

ті закономірності своєї організації, які сформулювались в синтаксичній системі української мови. Водночас підхід до моделювання ірреально-порівняльних конструкцій засвідчує індивідуальність її письменницького почерку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Заборна М. С. Складнопідрядні порівняльні речення в сучасній українській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філолог. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова»/ М. С. Заборна. – Харків, 1997. – 18 с.
2. Роздобудько І. Гудзик. – Харків: Фоліо, 2005. – 222 с.
3. Роздобудько І. Дванадцять, або Виховання жінки в умовах, не придатних до життя. – Харків: Фоліо, 2006. – 287 с.
4. Роздобудько І. Перейти темряву. – Харків: Фоліо, 2012. – 155 с.
5. Роздобудько І. Якби. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 256 с.
6. Роздобудько І. Все, що я хотіла сьогодні. Лікарняна повість. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2013. – 240 с.
7. Роздобудько І. Зроби це ніжно. Новели. – К.: Нора-Друк, 2013. – 302 с.
8. Роздобудько І. Останній експорт у пастку. – К.: Спадщина, 2012. – 432 с.
9. Роздобудько І. ЛСД. Ліцей слухняних дружин: роман. – Харків: Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2014. – 320 с.

Саламандра У.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

КОНЦЕПТ «ЖИТТЯ» У МІФОПОЕТИЧНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВОЛОДИМИРА ЛИСА (НА ПРИКЛАДІ РОМАНУ «СТОЛІТТЯ ЯКОВА»)

Одним із провідних понять сучасної когнітивної лінгвістики є концепт. Увагу лінгвістів привертають передусім концепти, які найтісніше пов'язані з культурою народу і найяскравіше відбивають специфіку його колективної свідомості. У своїх працях провідні когнітивісти розробляють численні методики концептуального аналізу, типологізують концепти, визначають їхні характерні особливості (Н. Арутюнова, А. Вежбицька, О. Кубрякова,

А. Приходько, Ю. Степанов, О. Селіванова, З. Попова, Й. Стернін, Н. Слухай, О. Снитко, Т. Вільчинська та інші).

У мовознавстві відомо багато праць, в яких науковці намагаються окреслити дефініції й низку диференційних ознак цього поняття. Розгорнуте визначення концепту подає В. Маслова, зауважуючи, що це: мінімальна одиниця людського досвіду в його ідеальному вираженні, вербалізована за допомогою слова, із властивою їй польовою структурою; основна одиниця обробки, збереження і передачі знань, яка має рухомі межі і конкретні функції; концепт є основною ланкою культури, соціальною одиницею, асоціативне поле якої зумовлене її прагматикою [5, с. 35].

Метою статті є аналіз лінгвокультурної природи концепту «життя» у романі Володимира Лиса «Століття Якова», здійснений за допомогою фреймового підходу, спрямованого на визначення семантико-аксіологічної природи концептуальної одиниці.

Матеріалом аналізу став твір Володимира Лиса «Століття Якова».

Основним вербалізатором досліджуваного концепту в романі, як і українській мові, є лексема *життя*, що вживається на позначення: 1) існування всього живого; протилежне смерть; 2) стану живого організму в стадії розвитку, зросту; 3) періоду існування кого-небудь; вік; 4) способу існування кого-небудь; 5) живої істоти; 7) прояву фізичних і духовних сил живих істот; 8) поживлення, руху, посилення діяльності живих істот; 9) сукупності явищ, що характеризують існування, визначають розвиток чого-небудь; 9) того, що реально існує; дійсності [1].

Актуалізація інтересу до концепту «життя» у творі розпочинається з епіграфа і виражається простим питальним реченням із Соборного послання апостола Якова, 4, 14: «Що таке життя ваше?» І далі, протягом усього тексту, автор намагається дати відповідь на це запитання.

Семантика концепту засвідчена низкою фреймів. До них, зокрема, належить: фрейм «**ЖИТТЯ ЯК ВІК**» (*Який же я старий, – думає Яків. – Який старий, Боже мій!* [4, с. 11]). Цей фрейм характеризують конотації старості (*І тут до його голови приходиться інша думка – він живе того, що мусть діждатися письма од тої дівчини, дівки окаяної, що забула про нього* [4, с. 12]), очікування чогось, що надає сенс життю (*І все ж він підводиться, в бок стріляє, аж*

в очах темніє, али на диво швидко проходить [4, с. 12]). В останньому контексті дескриптором життя є також фізичний біль.

Фрейм «життя як стан» презентують численні контексти, в яких концепт реалізує такі семантичні відтінки:

- стурбованість: *Ви живі, діду Якове?* [4, с. 13].
- іронію, здивування: *Чом би мені не жити?* [4, с. 13].
- фізичні показники: *Пальці його рук холодіють* [4, с. 13].
- утвердження життя: *Він може ще її пережити* [4, с. 14].

Нерідко досліджуваний концепт набуває негативних конотацій, що демонструє такий контекст: *Пес загавкав, тихо і хрипло, як завше гавкав в останні літа свого псячого життя* [4, с. 15] (фрейм «життя як спосіб існування живої істоти – тварини»).

Цей же фрейм концепт «життя» реалізує в інших контекстах, але уже у стосунку до людини, зокрема дівчини-наркоманки: *Дівчина-потороччя дихала. Ледь-ледь, али дихала* [4, с. 16]. Дихання, – як відомо, основна ознака життя. Пор.: *Дівчина вовтузилася, хрипіла, а потім наче ожила й заметалася по ліжкові* [4, с. 17] та *Житимеш, – пообіцяв Яків* [4, с. 26].

Життя в уяві людини постає як схід і захід сонця, тобто тривалість дня можна порівняти із тривалістю життя. Таке розуміння засвідчує фрейм «те, що має початок і кінець»: *Сідало сонце за тополі на краю села, і разом з сонцем сідало його життя* [4, с. 45].

Концепт «життя» у цьому фреймі реалізується через різні атрибутивні характеристики. Так, автор розрізняє поняття свого життя (*Він ніколи її не розпитував — звідки, хто батьки, вона йому розповідала якісь історії з свого життя...* [4, с. 45]) і її життя: (*А вже по закінченні тої дивної молитви покаюся — чи то перед Богом, чи перед нею — що ніколи в тому її житті не з'явиться* [4, с. 63]); життя непутячого (*Непутяще у мене було життя, — каже Оленка* [4, с. 72]) і бурхливого життя (*А це, судячи з усього, прожили бурхливе життя*) [4, с. 71] тощо.

Ознакою життя часто виступає стан задоволення: *Якову було добре. Добре було Якову* [4, с. 46] (фрейм «життя як відчуття умиротворення»).

Загалом специфіку досліджуваного тексту визначає те, що концепт «життя» в ньому реалізує свою полісемантичну природу через численні фреймові структури. Зображаючи історію життя головного героя та інших персонажів, письменник змальовує різні віхи їхнього життя: в юності, в зрілий період, пов'язаний з одруженням, народженням дітей, професійною діяльністю, службою у війську, а також старістю і под.

Це дає змогу окреслити низку інших фреймів, наприклад, «життя, як спогади про юність». Концепт тут реалізує свою семантику через асоціативні відношення, пов'язані зі спогадами про весілля, любов, відчуття щастя, кохання, очікуванням сина, з почуттям совісті і честі та ін. Наприклад: *А перед тим нестерпно тяглися страшні осінні дні очікування того ж весілля* [4, с. 32]; *Його щастя, його кохання зрадливе, підле, вночі постукало у маленьке віконце їхньої хатини, під яким він спав* [4, с. 30]; *Коли не, то мусять чинити, як велить совість і честь* [4, с. 34]; *Сина хочу* [4, с. 32].

У цьому фреймі концепт «життя» об'єктивує низку концептуальних смислів на зразок: «життя, що зароджується у лоні матері»: *Али тут він згадав, що вона вже носить у собі, під серцем, його майбутню дитину* [4, с. 33]; «жага до життя»: *Живий! Бо жити хоче* [4, с. 62]; «прагнення змінити життя»: *Вона їх не може засмучувати, у мами постійно болить серце, все оте не для неї, інше життя, вона може жити тільки в Загорєнах і не деінде* [4, с. 28]; «життя як цінність»: *Він мовби збирався зрадити і свого сина (сина? подумалося про сина), а може, й щось більше за те життя, що тільки-но зародилося в Улянці* [4, с. 33].

Семантика концепту розгортається через атрибутивні синтагми: довге життя: *До того обряду, до того, як піднімуть над головами наречених корони й благословить батюшка на довге й щасливе життя, кричати «Гірко!» не годилося, то й не кричали* [4, с. 38] або щасливе життя: *Бажав Улянці щасливого життя, яко на землі і яко Пречистій Діві, шептав* [4, с. 63]; метафори: поламана доля: *То стріляй, стріляй, все заразом рішиться, то ліпше, ніж з поламанною долею жити* [4, с. 42] тощо.

Фрейм «подружнє життя» засвідчує об'єктивацію таких семантичних ознак у структурі досліджуваного концепту: «життя як ілюзія безтурботності, як прагнення до кращого і под.»: *Син теперичка буде великим паном, поїде, хай і в приймаки, до города і житиме, певно, в*

палаці не згіршому, ніж у їхнього графа [4, с. 111]; *На пані, яка вирішила жити з простим поліщуком, ходили дивитися мов на якесь диво* [4, с. 128]; «життя як відчуття змін»: *І вам добру помічницю, бо Зося приїхала, щоб жити у нас* [4, с. 111].

В уявленні письменника життя — це рай і пекло водночас, це те, що дарує відчуття радості і смутку. Уявлення про це розгортають семантику аналізованого концепту, пор.: *Рай, який змінився пеклом розлуки* [4, с. 120] та *То була пісня суму й болю і водночас пісня радості і щастя* [4, с. 133].

Певні концептуальні ознаки з яскраво вираженим забарвленням засвідчують атрибутивні синтагми: нове життя, вільне життя, кляте життя, наприклад: *Поступово призвичаювався до нового життя* [4, с. 144]; *Вільне життя товариша Меха взимку складалося із заготовлі дров — тепер і панський ліс зробили державним, на його тре' було брати в сільраді наряд і за розчищений гектар відпускали підводу кругляків* [4, с. 145]; *Тиміш помовчав, а тоді мовив: «Кляте життя»* [4, с. 150].

Проаналізований фрейм помітно корелює з таким, як «спогади про службу в польській армії». Головний герой задумується над смыслом життя, значимістю почуттів і вірністю обов'язку. Подібні концептуальні ознаки реалізуються в таких контекстах: *Позбавлений чогось такого, що було значно більше за саме життя. «То ж не моя, Зосина думка», — здивувався, бо пригадав, що то вона казала: почуття вартісніші за саме життя. Без них, казала, життя — то лиш існування* [4, с. 97]; *Взагалі після тієї поїздки не мав снаги до життя* [4, с. 102].

Загалом, основним концептуальним смыслом в семантиці концепту «життя», що презентує цей фрейм, є «життя — це любов»: *Хотів би спитати, що то єстем любов? Почуття між чоловіком та жінкою. Багато хто назвав би, може, якесь формулювання, але будь-яке визначення зів'яне, якщо йдеться про справжнє почуття* [4, с. 74].

Щодо фрейму «життя в німецькому полоні», то тут аналізований концепт об'єктивує смысли «жага до життя», «бажання вижити»: *Вижити, вижити, вижити* [4, с. 159]; *Ти мусиш жити, — апостол хмурить брови* [4, с. 160]. *Та все одно жити хочеться. Те — жити хочеться — сиділо в мозку й грудях* [4, с. 161]; *Ні, він мусив жити* [4, с. 163]; *Живим лишився і Яків, тільки дряпнуло руку* [4, с. 169]; *В таку пору, казали солдати, особливо не хочеться вмирати* [4, с. 169].

Фреймовий підхід до концептуального аналізу дає змогу найповніше розкривати лінгвокогнітивну природу концептів. Проаналізувавши концепт «життя» в романі «Століття Якова» Володимира Лиса, ми дійшли висновку, що це ключова полісемантична аксіологічно маркована мовно-ментальна одиниця в структурі дослідженого тексту. Фреймовий підхід дозволяє змоделювати семантику, з'ясувати асоціативні зв'язки з іншими концептуалізованими поняттями. У ході аналізу було виявлено основні засоби вербалізації концептуальної одиниці (лексеми, атрибутивні синтагми, метафори тощо).

У статті ми торкнулися лише кількох аспектів у дослідженні концепту «життя» у міфопоетичній картині світу Володимира Лиса, а цілісний же його аналіз потребує ґрунтовного вивчення, що дає підстави для подальших наукових студій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Академічний тлумачний словник української мови: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua>
2. Вільчинська Т. П. Концептуалізація сакрального в українській поетичній мові XVII–XVIII ст. [Текст] : монографія / Т. П. Вільчинська ; наук. ред. Н. В. Слухай. – Тернопіль : Джура, 2008. – 424 с.
3. Вільчинська Т. Основні підходи до визначення концепту в лінгвістичній парадигмі / Т. Вільчинська // Наукові записки ТНПУ ім. В. Гнатюка. Сер. Мовознавство / [редкол.: Д. Г. Бучко, В. В. Грещук, В. В. Німчук та ін.]. – Тернопіль : Підручники і посібники, 2009. – Вип. 2(17) - 1(18). – С. 26-33.
4. Лис В. Століття Якова: [Текст] / передм. О. Забужко; внутр. оформл.
5. Т. Коровіної. – Харків: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. – 240 с.
6. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учебное пособие [Текст] / В. А. Маслова. – Мн.:ТетраСистемс, 2004. – 256 с.
7. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2008. – 712 с.
8. Селіванова О. О. Світ свідомості в мові: [монографія] / О.О. Селіванова. – Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. – 488 с.
9. Скаб М. Методика концептуального аналізу: проблеми та вирішення /
10. М. Скаб // Науковий збірник ХДУ. Сер. Лінгвістика : зб. наук. праць. – Вип. IV. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2006. – С. 273–278.
11. Слухай Н. В. Когнітологія та концептологія в лінгвістичному висвітленні [Текст] : навчальний посібник / Н. В. Слухай, О. С. Снитко, Т. П. Вільчинська. – К. : Київ. ун-т, 2011. – 367 с.